

TAKÁCS JUDIT

„Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...”

Férfiak és nők otthoni munkamegosztása
európai összehasonlításban¹

Tanulmányomban a European Social Survey (ESS) 2006 folyamán 24 európai országban (N = 45 681) végzett felmérésének a családon belüli munkamegosztásra, valamint a munka és a magánélet egyensúlyára vonatkozó kérdéseit elemzem, különös tekintettel a nők és a férfiak válaszaiban tükröződő szignifikáns eltérésekre. Emellett vizsgálom azokat a csak a magyar mintában (N = 1518) szereplő kérdéseket is, melyek alapján következtetni lehet a különböző gyermeknevelési elvek fontosságára Magyarországon. Az eredmények alapján a férfiak és nők közötti otthoni munkamegosztás kiegyenlítetttségének általánosan érzékelhető hiányára következtethetünk Magyarországon és Európában egyaránt, bár egyes – észak-európai – országokban felfedezhető némi elmozdulás a kiegyenlítés irányában.

Tanulmányomban a European Social Survey (ESS) 2006-os adatainak felhasználásával a munka és a magánélet egyensúlyával összefüggő kérdéseket olyan tágabb, európai társadalmi környezetben vizsgálom, ahol a rászorulókat – gyermekek, betegek, idősek – gondozásával kapcsolatos feladatok (*care work*) társadalmi értékelése alacsony, míg a fizetett munkáé magas. Nemzetközi kutatási eredmények azt mutatják, hogy a családban élő férfiak jellemzően az élvezhetőbb „házi feladatokat” vállalják: a férfiak gyermekgondozással és neveléssel töltött ideje gyakran a nők által végzett házimunka vagy idősgondozás kiváltásaként jelenik meg (Craig 2006; Kitterød – Pettersen 2006). A gyermekgondozással összefüggő feladatok kiegyenlítettebb eloszlásúak a férfiak és a nők között ott, ahol mindkét szülő teljes munkaidőben dolgozik, mint ahol csak a férfi dolgozik és a nő háztartásbeli (Duyvendak – Stavenuitter 2004).

¹ A tanulmány az MTA Bolyai Ösztöndíj támogatásával íródott. A címben Ádámnak, egy általam 2006-ban készített apainterjú alanyának a házimunka-beosztásról szóló beszámolójából idézek. – A tanulmány elkészítésében nyújtott módszertani útmutatásért szeretnék köszönetet mondani Füstös Lászlónak.

MAGYAR VALÓSÁG

A háztartási munkák megosztásában azonban sokkal kevésbé figyelhetők meg hasonló kiegyenlítődési tendenciák. Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat eredményei szerint (Pongrácz 2005) Magyarországon a háztartási munkát egyedül végző, 20–40 éves, teljes munkaidőben foglalkoztatott nők aránya (45%) majdnem megegyezik a fizetett munkát nem végzők arányával (47%), ezzel szemben például a teljes munkaidőben dolgozó osztrák nők jóval kisebb arányban végzik egyedül a házimunkát (22%), és Romániában is a magyarországinál alacsonyabb ez az arány (37%).

A magyar nők és férfiak napi átlagos időbeosztását az EUROSTAT 2006-ban közzétett adatai alapján vizsgálva kiderül (Aliaga 2006), hogy a magyar nők többet dolgoznak, mint a férfiak: majdnem kétszer annyi időt fordítanak háztartási munkavégzésre, mint a férfiak, míg kevesebb a szabadidejük és kevesebb időt töltenek fizetett munkavégzéssel. A többi vizsgált országgal összehasonlítva is szembetűnő, hogy Európában Olaszország és Észtország után, Szlovénia mellett a magyar nők dolgoznak a legtöbbet a háztartásban, és az összes munkavégzés tekintetében is kiemelkedő a teljesítményük (lásd a táblázatot).

A 20–74 éves nők és férfiak napi átlagos időbeosztása (óra és perc)

Ország	Fizetett munka/ tanulás		Háztartási munka		Összes munka		Szabadidő	
	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	férfiak	Nők	Férfiak
Belgium	2:07	3:30	4:32	2:38	6:39	6:08	4:50	5:22
Németország	2:05	3:35	4:11	2:21	6:16	5:56	5:24	5:52
Észtország	2:33	3:40	5:02	2:48	7:35	6:28	4:36	5:28
Spanyolország	2:26	4:39	4:55	1:37	7:21	6:16	4:29	5:17
Franciaország	2:31	4:03	4:30	2:22	7:01	6:25	4:08	4:46
Olaszország	2:06	4:26	5:20	1:35	7:26	6:01	4:08	5:08
Lettország	3:41	5:09	3:56	1:50	7:37	6:59	4:09	4:48
Litvánia	3:41	4:55	4:29	2:09	8:10	7:04	3:49	4:50
Magyarország	2:32	3:46	4:58	2:40	7:30	6:26	4:38	5:29
Lengyelország	2:29	4:15	4:45	2:22	7:14	6:37	4:36	5:25
Szlovénia	2:59	4:07	4:58	2:40	7:57	6:47	4:29	5:34
Finnország	2:49	4:01	3:56	2:16	6:45	6:17	5:30	6:08
Svédország	3:12	4:25	3:42	2:29	6:54	6:54	5:04	5:24
Nagy-Britannia	2:33	4:18	4:15	2:18	6:48	6:36	5:04	5:32
Norvégia	2:53	4:16	3:47	2:22	6:40	6:38	5:51	6:03

Európai vizsgálatok arra is ráirányítják a figyelmet, hogy a szülői feladatok ellátása eltérő módon érinti a nők és a férfiak munkaerő-piaci részvételét (Plantenga – Remery 2005). A szülői feladatok ellátásának és a foglalkoztatottságnak az egymásra hatása (*employment impact on parenthood*) a 20–50 év közötti női és férfi korcsoportok foglalkoztatási arányai közötti különbségekben jól érzékelhető. Míg a gyermektelen nőknek nagyobb az esélyük a munkaerő-piaci részvételre, mint a gyermekeknek, addig a férfiak esetében éppen fordított a helyzet: a gyermekes férfiaknak nagyobb az esélyük a foglalkoztatottságra, mint a gyermekteleneknek. A magyar adatok szintén azt mutatják, hogy a nők közül a

Takács: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...”

gyermektelenek, a férfiak közül pedig a gyermekesek dolgoznak a legtöbbet (Bukodi 2005).

Ha elfogadjuk, hogy az európai munkaerőpiacokat is az az elvárás jellemzi, hogy „a jó dolgozónak nincsenek olyan családi kötelezettségei, melyek elvonják a munkától”, akkor a gyermekes férfiak kedvezőbb foglalkoztatási aránya azt is jelezheti, hogy számukra kisebb jelentőségű az otthoni és a fizetett munka összeegyeztetéséből adódó időkezelési probléma, ami az otthoni munkavégzés alóli nagyobb mértékű mentesülésükkel magyarázható (Ranson 2001). 2004-ben az Európai Unió 25 tagországában a 6 éven aluli gyermeket nevelő nők átlagos foglalkoztatottsági aránya 13,6 százalékkal volt alacsonyabb a gyermektelen nők foglalkoztatottsági arányánál (Magyarországon: 37,1 százalékkal), míg a férfiak esetében a gyermekes férfiak foglalkoztatottsági arányának az átlaga 10 százalékkal (Magyarországon 8,5 százalékkal) haladta meg a gyermektelen férfiakét (lásd az 1. ábrát).²

1. ábra

A nemek közötti egyenlőség gyakorlati megteremtésében élenjáró észak-európai országok példája alapján az is feltételezhető, hogy a férfiak otthoni szerepvállalását elősegítő állami szabályozás hozzájárulhat a gyermekvállalási kedv növekedéséhez, vagy legalábbis az Európai Unióban évtizedek óta jellemző csökkenés mérsékléséhez. 2004-ben a teljes termékenységi arányszám az EU-25-ben 1,5 (Magyarországon 1,28) volt. Ezt az értéket az észak-európai országok jelentősen meghaladták (Dánia: 1,78; Finnország: 1,80; Svédország: 1,75). Ízland pedig, ahol 2000-ben ve-

² Az adatok forrása: Background document for the Joint Employment Report 2004/2005 http://ec.europa.eu/employment_social/employment_strategy/report_2004/bgdoc2004_5_en.pdf (2007. 09. 20-i letöltés)

MAGYAR VALÓSÁG

zettek be a 9 hónapos gyermekgondozási ellátáson belül kizárólag az apák által igénybe vehető 3 hónapos „apakvótát” (Holter 2003), 2,03-as mutatójával az EU legtermékenyebb országait, Írországot (1,99) és Franciaországot (1,90) is megelőzte (Gregor 2005).³

Magyar eredmények európai összehasonlításban

A European Social Survey (ESS) 2006 folyamán 24 európai országban (N = 45 681) végzett felmérésének a családon belüli munkamegosztásra, a munka és a magánélet egyensúlyára vonatkozó kérdéseit elemzem, különös tekintettel a nők és a férfiak válaszaiban tükröződő szignifikáns eltérésekre.⁴

2. ábra

A férfiak és a nők családi szerepeivel kapcsolatos vélemények vizsgálata során (lásd a 2. ábrát)⁵ a magyar válaszadók számára – legalábbis az attitűdök szintjén – a család nagyon fontos értéknek mutatkozott: a 24 vizsgált európai ország közül *Magyarországon* értékelték egyet leginkább

³ Hasonló tendenciát mutatnak az ideális családnagyságra vonatkozó európai vizsgálatok eredményei (Fahey – Spéder 2004: 27–28).

⁴ A szignifikáns különbségeket MCA (Multiple Classification Analysis) és ANOVA-teszt (Sig. = 0,05) alkalmazásával mutattam ki. – Természetesen az életkor, az iskolai végzettség, a gyerekszám és más változók alapján kialakított csoportok összehasonlítása is fontos következtetésekhez vezethet, e tanulmány azonban a nemek szerinti eltérésekre összpontosít.

⁵ A véleményeket 5 fokú skálán mérték, ahol az 1 teljes egyetértést, az 5 pedig teljes egyet nem értést jelölt.

Takács: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...”

azzal, hogy az emberek életében a családnak kellene a legfőbb értéknek lennie.⁶ Kilenc országban a férfiak és a nők véleménye között szignifikáns volt az eltérés: Magyarországon, Csehországban és Észtországban ez inkább a nőkre, míg az Egyesült Királyságban, Franciaországban, Belgiumban, Spanyolországban, Norvégiában és Dániában inkább a férfiakra jellemzőbb véleménynek tűnt.

Az európai mezőnyt annak a kérdésnek a megítélésében, hogy egy nőnek fel kell készülnie arra, hogy a család érdekében kevesebb fizetett munkát végezzen, általános ingadozás jellemezte: egyetértésüknek leginkább az ukrán, a portugál és a magyar,⁷ elutasításuknak pedig leginkább a dán és a svéd válaszadók⁸ adtak hangot. A megkérdezett magyar nők azonban – hasonlóan ukrán, lengyel, cseh, osztrák, német, görög, szlovák és finn társaikhoz – a férfiakhoz képest szignifikánsan kevésbé értettek egyet e véleménnyel. Ezekben az eredményekben – túl azon, hogy az észak-európai részmunkaidős női foglalkoztatottság jellemzően elterjedt –, az is tükröződhet, hogy Dániában, és különösen Svédországban, ahol az egyéni gazdasági függetlenség megteremtése általános emancipációs törekvésnek tűnik, az államilag támogatott és mindenki számára hozzáférhető bölcsődei-óvodai rendszer megkönnyíti a nők fizetett munkavégzését, illetve a munkaerőpiacra való visszatérését (Bergman 2004).

Magyarország a mintában egyedülálló módon tünt ki annak a véleménynek a nagyfokú támogatásával,⁹ hogy ha kevés a munkalehetőség, a férfiaknak elsőbbséget kellene élvezniük a munkavállalásban. A többi országot összességében határozott elutasítás jellemezte,¹⁰ és a legtöbb helyen – Magyarország, Belgium, az Egyesült Királyság, Spanyolország, Franciaország és Hollandia kivételével – a nők, a férfiaktól szignifikánsan eltérve, nagyobb mértékben utasították el ezt a felvetést.

Magyarországon – Franciaországhoz és Ukrajnához hasonlóan – teljes egyetértés¹¹ övezte azt a véleményt is, hogy a férfiaknak ugyanannyi felelősséget kell vállalniuk a családért és a gyerekekért, mint a nőknek. E kérdés egyetértő megítélése áthatotta a minta egészét,¹² bár – az Egyesült Királyság és Hollandia kivételével – mindenütt jellemzőbb volt, hogy a tradicionálisan családi szerepkörbe utalt nők véleménye szignifikánsan eltért a férfiakétól, mégpedig a nagyobb egyetértés irányában. Kvantitatív felmérésről lévén szó, természetesen nem tudhatjuk, hogy ki mit értett a felelősségvállalás fogalmán, de különösen az előző kérdés eredményeinek fényében feltételezhető, hogy a magyar válaszokban a férfiak fizetett munkavállalása a családért és a gyerekekért vállalt felelősség megnyilvánulásának fontos tényezőjeként értelmeződhetett, míg más országok esetében, ugyanez az elem más hangsúlyt kaphatott.

A női munkavállalás elfogadottságával és a női pénzkereső tevékeny-

6 A magyar mediánérték (1) – az ukrainaihoz hasonlóan – nagyon erős egyetértést mutatott a többi ország mediánértékeihez (2) képest.

7 Medián: 2

8 Medián: 4

9 Medián: 1

10 A minta mediánértéke 4 volt.

11 Medián: 1

12 Medián: 2

ség családra gyakorolt hatásaival kapcsolatos attitűdökre vonatkozó, korábbi vizsgálati eredmények¹³ szerint 1988 és 1994 között e kérdések megítélése Magyarországon némileg tradicionálisabbá vált, majd a 2002-ig tartó időszakot bizonyos szintű modernizálódás jellemezte. Továbbá 1988 és 2002 között egyre kisebb különbségek mutatkoztak a nők és a férfiak, valamint a különböző életkori csoportok attitűdjei között, míg az iskolai végzettségbeli és a jövedelmi eltérések megtartották magyarázó erejüket (Blaskó 2005).

A férfiak és a nők családi szerepeivel kapcsolatos, 2006-os ESS attitűdkérdések áttekintése alapján Magyarország egy inkább tradicionális képet tükrözött: legtöbbször néhány poszt-szocialista (Ukrajna, Lengyelország, Észtország, Csehország) és esetenként egy-egy dél-európai (Görögország, Portugália) országhoz hasonlóan mintegy ellenpólusát képezte a nemek közötti egyenlőség megvalósításában élenjáró észak-európai országok mintáinak. *A magyar válaszadók mind a négy kérdést nagyfokú egyetértéssel fogadták, bár csak a férfi munkavállalás elsőbbségének megítélésében mutatkozott egységes támogatás a férfi és a női válaszadók között. Ugyanakkor a magyar férfiakhoz képest a nők nagyobb egyetértést mutattak „a család mint legfőbb érték”, valamint „a családért és a gyerekekért vállalt azonos felelősség” tekintetében, míg kevésbé értettek egyet a női fizetett munkavégzésnek a család érdekeire hivatkozó korlátozásával. Ez utóbbi kérdés női megítélésére vélhetően az a megközelítés is hat, mely a női fizetett munkavégzésben nem csupán vagy főként a funkcionális szükségletet látja, hanem azt – különösen az iskolázottsági szint növekedésével – az önmegvalósítás és az egyéni siker lehetséges eszközeként értelmezi.*

A családi szerepekkel kapcsolatos gyakorlati tapasztalatokra vonatkozó kérdések elsősorban a lehetséges konfliktusforrások vizsgálatára adtak módot: a megkérdezett férfiak és nők többsége egyaránt arról számolt be, hogy igen ritkán – átlagosan legfőljebb havonta egyszer – vitáztak partnerükkel a házimunka, illetve a pénz beosztásáról vagy a fizetett munkával töltött idő hosszáról (lásd a 3. ábrát).¹⁴ Ha mégis sor került ilyesmire, a három téma közül leginkább a fizetett munkával töltött idő hossza vált vitaforrássá, ezt követte a házimunka beosztása, majd pedig a pénzbeosztás.

13 Blaskó tanulmányában az International Social Survey Programme (ISSP) 1988-as, 1994-es és 2002-es adataival dolgozott. Az ISSP attitűdkérdései nem azonosak az ESS kérdéseivel, de bizonyos szintű összevetést megengednek. Lásd például a következőket: *A család élete megsínyli, ha a feleség teljes munkaidőben dolgozik; Állásban lenni is fontos lehet, de a legtöbb nőnek az az igazi vágya, hogy otthona és gyermeke legyen* (Blaskó 2005:164).

14 A viták gyakoriságát 7 fokú skálán mérték, ahol 1 = soha; 3 = havonta egyszer; 7 = minden nap.

Takács: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...”

3. ábra

A házimunka és a pénz beosztásával kapcsolatos nagyfokú egyetértés háttérére világítottak rá a háztartásokon belüli személyközi döntéshozatali mechanizmusokat firtató kérdések (általában kinek az akarata teljesül ritkábban előforduló nagy összegű vásárlás, illetve a házimunka megosztásával kapcsolatban).¹⁵ Míg a válaszok átlagértékeiből az derült ki, hogy mindkét partner akarata egyformán érvényesült ezekben a kérdésekben,¹⁶ a férfiak és a nők válaszainak értékei a házimunkával kapcsolatban mindenhol szignifikáns eltérést mutattak, ugyanakkor kiegészítették egymást. Különösen a svájci, a német, a spanyol, a francia, a görög és az ír nők látták úgy,¹⁷ hogy a házimunka megosztásában rendszerint a saját akaratuk érvényesül, amihez jól illeszkedett különösen az a spanyol és görög férfitapasztalat,¹⁸ miszerint általában partnerüké a döntés.

A házimunkára fordított napi időtartamra vonatkozó becslések azt mutatták, hogy a vizsgált országokban a háztartások több időt, átlagosan öt és fél órát (medián: 4), töltenek házimunkával a hétvégén, mint a hétköznapokon (24 ország átlagértéke: 4,03; medián: 3).¹⁹ A 4. ábra adataiból látható, hogy hétköznap Dániában, Franciaországban és Svédországban töltik a legkevesebb időt, alig 3 órát (medián: 2) házimunkával, Ukrajnában pedig a legtöbbet, majdnem 7 órát (medián: 6). Hétvégén a francia

15 Értékek: 2 = rendszerint az enyém; 3 = mindkettőnké egyformán; 4 = rendszerint a házas-/élettársamé.

16 Medián: 3

17 Medián: 2

18 Medián: 4

19 A házimunkák körébe értendő például a főzés, a mosás, a takarítás, a ruhák rendbe rakása, a bevásárlás, vagy a lakás fenntartásával kapcsolatos munkák – de a gyerekneveléssel kapcsolatos teendők nem.

MAGYAR VALÓSÁG

háztartásokban végzik a legkevesebb házimunkát, alig 3 és fél órát (medián: 3), Szlovákiában pedig a legtöbbet (medián: 7).

4. ábra

5. ábra

Takács: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...”

A házimunkával töltött időmennyiséget befolyásolhatja a háztartások felszereltségének szintje (lásd a 5. ábrát): feltételezhető például, hogy a háztartások felszereltségének hiányosságai Ukrajnában hozzájárulnak a házimunkával töltött idő meghosszabbodásához,²⁰ Dániában, Svédországban²¹ és Franciaországban²² pedig a háztartások gépesítettsége is szerepet játszik abban, hogy hétköznapi kevesebb időt kell házimunkára fordítani. Érdekes még megjegyezni, hogy a nemzetközi mezőnyben az igen jól felszerelt háztartások közül Ausztriában és Finnországban a nők jellemzően jobbnak ítélték háztartásuk felszereltségének a szintjét, mint férfitársaik, míg a kevésbé jól felszerelt háztartásokban élő cseh, szlovák, portugál és ukrán nők férfitársaikhoz képest is rosszabbnak érzékelték a helyzetet. Ez utóbbi észlelésbeli különbség illeszkedik ahhoz a tapasztalathoz, hogy a házimunka többségét végző nőket az otthoni munkát hátráltató tényezők is érzékenyebben érintik.

6. ábra²³

A házimunka időtartamára vonatkozó női becslések mind a 24 országban jellemzően meghaladták a férfiakét. Ettől a mintázattól csak Hollandia és Izland tért el a hétvégi házimunkát illetően: a férfiak és a nők válaszai ugyancsak szignifikánsan eltérőek voltak, de a férfiak becslésének a javára. A házimunka otthoni megosztását tekintve a nők és a férfiak válaszai szignifikánsan különböztek egymástól: a női válaszok ugyanis

20 Medián: 5

21 Mindkét országban a mediánérték 10.

22 Medián: 8

23 A házimunka-végzésben való részvétel arányai: 1 = (szinte) semmi; 2 = kb. a negyede; 3 = több, mint a negyede – fele; 4 = több, mint a fele – háromnegyede; 5 = több, mint a háromnegyede, de nem az egész; 6 = (majdnem) az egész.

azt tükrözték, hogy hétköznapi és hétvégén egyaránt a házimunka – illetve az ezzel töltött idő – közel háromnegyede rájuk hárul, negyede pedig házaspárokra, illetve élettársukra, míg e tapasztalattal harmonizálva a férfiak arról számoltak be, hogy a házimunkával töltött idő kb. negyede jut rájuk, közel háromnegyede pedig a partnerükre. Ezekkel az eredményekkel harmonizál a 2002-es ISSP adatfelvétel Blaskó által készített elemzése²⁴, melyből az derült ki, hogy a család összes házimunkára fordított idejének átlagosan 73 százaléka jutott a nőknek (Blaskó 2006:37). A házimunkavégzés háztartásbeli arányait bemutató 6. ábrából az is látható, hogy a saját részvételi arányra vonatkozó becslések mind a férfiak, mind a nők esetében némileg meghaladták a partner részvételére vonatkozó becslések értékeit.

Az elvégzett házimunka jellemzőit tekintve (lásd a 7. ábrát) kiderült, hogy a válaszadók többsége saját maga döntheti el, mikor és hogyan végzi a házimunkát, és a házimunka nem jelent a számukra különösebb erőfeszítést.²⁵ A nők – Németország, Dánia, Észtország, Finnország, Lengyelország és Szlovákia kivételével – azonban szignifikánsan gyakrabban számoltak be arról, hogy annyi az otthoni teendőjük, hogy gyakran nincs idejük mindennel végezni; Svájcban, Finnországban, Spanyolországban, Franciaországban, Luxemburgban, Hollandiában, Lengyelországban, Szlovéniában, Szlovákiában és Ukrajnában pedig arról, hogy monotonnak találják a házimunkát. Ez utóbbi kérdés megítélésében Magyarország azzal tűnt ki, hogy a 24 ország közül egyedülálló módon a házimunka egyhangúságát a nőkhöz képest *csak a magyar férfiak* érzékelték szignifikánsan jellemzőbbnek.

7. ábra

24 Blaskó az ISSP 2002 decemberben felvett magyar adatait dolgozta fel (N = 1023), melyek közül az itt hivatkozott kérdések elemzése során a párkapcsolatban élők (N = 649) válaszait vizsgálta.

25 5 fokú egyetértési skála, ahol 1 = teljes egyetértés, 5 = teljes egyet nem értés.

Takács: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...”

A családon belüli munkamegosztással kapcsolatos gyakorlati tapasztalatokat vizsgálva a magyar nők és férfiak válaszaik közötti szignifikáns eltérések alapján elmondható, hogy a viszonylag jól felszereltnek érzékelt magyar háztartásokban a többi vizsgált országhoz hasonlóan a nők végzik a házimunka háromnegyedét – amit ugyan nem értelmeznek egyértelműen különleges erőfeszítésként, bár a férfiakhoz képest némileg megterhelőbbnek érzik ezeket a feladatokat. A magyar háztartások hétköznap átlagosan több mint hat órát,²⁶ hétvégén pedig közel 4 és fél órát²⁷ töltenek házimunkával, ami meghaladja a 24 ország átlagát, és leginkább az észt és a lengyel eredményekhez hasonló. Mégis előfordul, hogy annyi a magyar nők otthoni teendője, hogy gyakran nincs idejük mindennel végezni, míg ezt az – átlagosan a házimunkák negyedét végző, de e tevékenységek egyhangúságát a nőknél rosszabbul viselő – férfiak ritkábban tapasztalják. A házimunka beosztása nem jellemző vitaforrás a magyar háztartásokban: a nők szerint ugyanis legtöbbször a saját akaratuk érvényesül ebben a kérdésben, a férfiak szerint pedig a nőké.

8. ábra

A családi élet és a fizetett munkavégzés összeegyeztetéséből adódó konfliktusok gyakoriságát²⁸ tekintve az európai válaszadók szinte soha nem tapasztalták, hogy családi ügyeik miatt nehezen tudnak a munkájukra koncentrálni. Ennél valamennyivel gyakrabban fordult elő, hogy úgy érezték – Szlovákiában, Izlandon, Nagy-Britanniában, Németországban, Csehországban, Norvégiában, Hollandiában, Ausztriában és Ír-

26 Mediánérték: 5

27 Mediánérték: 4

28 Ötfokú gyakorisági skála értékei: 1 = soha, 2 = szinte soha, 3 = néha, 4 = gyakran, 5 = mindig.

MAGYAR VALÓSÁG

szágban jellemzőbben a férfiak, Ukrajnában pedig a nők –, hogy családjuknak vagy partnerüknek elege van a munkájukkal kapcsolatos feszültségből. A leggyakoribb tapasztalat az volt, hogy a fizetett munkavégzés akadályozza az embereket abban, hogy elég időt töltsenek családjukkal vagy partnerükkel. *Magyarország a konfliktusok gyakoriságának fokozott érzékelésével mindhárom kérdésben kiemelkedett a vizsgált országok közül (lásd a 8. ábrát), de a nők és a férfiak válaszai között szignifikáns eltérés csak arra a gyakoribb tapasztalatra vonatkozóan mutatkozott, hogy családi ügyek miatt a magyar nők – hasonlóan ukrán és portugál társaikhoz – nehezebben tudnak a munkájukra koncentrálni, mint a férfiak; míg ez a tapasztalat a mintában egyedülálló módon Norvégiában inkább a férfiakat jellemezte. Ezekkel az eredményekkel harmonizál a 2002-es ISSP adatfelvétel Blaskó által készített elemzése, mely szerint a munkahely hatása jóval gyakrabban nyilvánult meg az otthoni teendők végzését illetően, mint fordítva; valamint a nők körében az otthoni feladatok mennyisége valamivel gyakrabban okozott munkahelyi nehézségeket, mint a férfiak esetében (Blaskó 2006: 83-89).*

9. ábra

A fizetett munkavégzés és a családi élet harmonizálását az állásválasztással összefüggésben vizsgálva kiderült, hogy a 24 ország válaszadói számára a munkahely biztonsága, a munka és a családi ügyek összeegyeztethetősége, a magas jövedelem és a jó előmeneteli lehetőségek egyaránt fontos állásválasztási szempontok (lásd a 9. ábrát).²⁹ A munka és a családi ügyek összeegyeztethetőségét mind a 24 országban szignifikánsan fontosabbnak ítélték a nők, mint a férfiak, és különösen fontos állás-

²⁹ Ötfokú fontossági skála értékei: 1 = egyáltalán nem fontos, 2 = nem fontos, 3 = ingadozom, 4 = fontos, 5 = nagyon fontos. – A minta mediánértéke mind a négy kérdés esetén 4 volt.

Takács: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...”

választási tényezőnek mutatkozott Görögországban és Portugáliában.³⁰ A munkahely biztonsága is – mely Görögországban, Magyarországon, Lengyelországban, Spanyolországban, Luxemburgban, Portugáliában és Ausztriában kiemelten fontosnak tűnt³¹ – szignifikánsan fontosabb állás-választási szempont volt a magyar, az osztrák, a francia, az izlandi, az angol, a norvég, a svéd és a dán nők számára, mint férfitársaiknak. Ezzel szemben az állások jövedelmezősége – Spanyolországon, Görögországon, Norvégián, Svédországon, Szlovénián és Szlovákián kívül – mindenütt jobban érdekelte a férfiakat, mint a nőket. Ugyanakkor a magas jövedelemszerzési lehetőség jóval kisebb jelentőséggel bírt a dán és a holland válaszadók számára,³² mint a görögöknek, a spanyoloknak és az ukránoknak.³³ A jó előmeneteli lehetőségek a nőkkel összehasonlítva szintén a – portugál, luxemburgi, francia, osztrák, belga, ukrán, brit, cseh, német, svájci, holland, norvég, dán – férfiak számára mutatkoztak nagyobb jelentőségűnek. A karrierszempontok azonban a dán, a svéd, a norvég és a holland válaszadók összességében jóval kevésbé tűntek fontosnak³⁴ az állásválasztásnál, mint Görögországban.³⁵

Az eddigiekben a családi szerepekkel kapcsolatos gyakorlati tapasztalatok azt tükrözték, hogy a fizetett munkával töltött idő hossza családi vitaforrássá válhat, és a háztartásokon belül a házimunkával töltött időből jóval nagyobb rész jut a nőkre, mint a férfiakra, míg a családi élet és a fizetett munkavégzés összeegyeztetéséből adódó konfliktusokat firtató kérdésekből kiderült, hogy a fizetett munkavégzés akadályozza az embereket abban, hogy elég időt töltsenek a családjukkal vagy partnerükkel. Mindezek arra irányítják a figyelmet, hogy a munka és a magánélet harmonizálásának kísérletei időkezelési problémákba ütköznek, ebben az összefüggésben pedig érdemes áttekinteni a munkaidő-beosztás rugalmasságára és a hétvégi munka gyakoriságára vonatkozó kérdéseket.

A 24 európai ország válaszadói igen kevésbé tapasztalták, hogy a fizetett munkát végzők maguk dönthetik el, mikor kezdik, és mikor fejezik be a munkájukat (lásd a 10. ábrát).³⁶ Kivételként említhető Franciaország, ahol mind a fizetett munkát végző összes válaszadó, mind a 12 éven aluli gyermeket nevelő háztartásokban élők tapasztalatai a rugalmas munkaidő elterjedtségét mutatták.³⁷ Az összes munkavállaló és a 12 éven aluli gyermeket nevelők tapasztalatainak összehasonlításából kiderült, hogy Svájcban, Svédországban, Finnországban, Hollandiában és Izlandon a gyermekes háztartásokban élők nagyobb valószínűséggel jellemezhetők rugalmasabb munkaidő-beosztással,³⁸ mint a többiek.³⁹ Feltételezhető, hogy ezekben az országokban a kisiskolás vagy fiatalabb korú gyermeket

30 Medián: 5

31 Medián: 5

32 Medián: 3

33 Medián: 5

34 Medián: 3

35 Medián: 5

36 Négyfokú skála értékei: 1 = egyáltalán nem igaz, 2 = nem nagyon igaz, 3 = igaz, 4 = nagyon igaz. – A minta mediánértéke 1.

37 Medián: 3

38 Medián: 2

39 Medián: 1

MAGYAR VALÓSÁG

nevelő munkavállalók számára fontos – valamint intézményesen lehetséges és kulturálisan is elfogadott – a munkaidő személyre szabottabb beosztása. Ugyanakkor Ausztriában, Nagy-Britanniában, Észtországban és Lengyelországban⁴⁰ a gyermekes háztartásokban élők munkahelyi időbeosztását az összes munkavállalóhoz képest kevésbé jellemezte a rugalmasság, míg a többi vizsgált országban – köztük *Magyarországon* – a munkahelyi időbeosztás korlátozottsága szempontjából nem mutatkozott különbség a 12 éven aluli gyermeket nevelők és az összes fizetett munkát végző válaszadó tapasztalatai között.

12 országban a férfiak és a nők egymástól szignifikánsan eltérő módon számoltak be munkaidejük rugalmasságáról: a görög, az ír, a német, a luxemburgi, a holland, a dán, a norvég, az osztrák, a finn, a svéd, a svájci és a francia nők munkahelyi időbeosztásukat kevésbé tapasztalták rugalmasnak, mint férfitársaik. A 12 éven aluli gyermeket nevelő válaszadók körében pedig ugyanez jellemezte az ír, az izlandi, a dán, a norvég, a svájci, a finn és a svéd nőket.

10. ábra

A vizsgált 24 országban igen ritkán – ritkábban, mint havonta egyszer – fordult elő hétvégi munkavégzés (lásd a 11. ábrát),⁴¹ de a férfiak és a nők tapasztalatai e téren is szignifikánsan eltértek egymástól: a férfiak – Belgium, Svájc, Németország és Franciaország kivételével – mindenütt

⁴⁰ Az összes fizetett munkát végző válaszadó és a 12 éven aluli gyermeket nevelők tapasztalatainak különbségét az alminták eltérő mediánértékei tükrözték. Ausztria, Észtország és Lengyelország esetében: összes munkavállalóra vonatkozó mediánérték: 2, a gyermekes háztartásoké: 1, Nagy Britanniában az összes munkavállalóra vonatkozó mediánérték: 3, gyermekes háztartásoké: 2.

⁴¹ Ötfokú skála értékei: 1 = soha, 2 = ritkábban, mint havonta egyszer, 3 = havonta egyszer, 4 = havonta többször, 5 = minden héten. – A minta mediánértéke 2.

Takács: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...”

gyakrabban tapasztalták, hogy a hétvégeken is dolgozniuk kell.⁴² A 12 éven aluli gyermeket nevelő háztartások körében ugyanez jellemezte a lengyel, a brit, a szlovák, az ukrán, a szlovén, az izlandi, a *magyar*, az ír, a finn, a cseh, a portugál, a belga és a luxemburgi férfiak tapasztalatait – vagyis feltételezhető, hogy ezekben az országokban az apák gyakrabban kényszerültek fizetett munkájuk miatt a hétvégi családi együttlétekből kimaradni, mint az anyák. Az összes munkavállaló és a 12 éven aluli gyermeket nevelők tapasztalatainak összehasonlításából kitűnt, hogy a lengyel, a szlovák és az ukrán gyermekes háztartásokban volt a legjellemzőbb a férfiak – havonta többször is előforduló⁴³ – hétvégi munkavégzése.

11. ábra

Korábbi kutatások rámutattak, hogy a fizetett munkával töltött időnek a családi élet alakítására gyakorolt hatását a kisgyermeket nevelő háztartásokban – különösen az apák esetében – a munkahelyen töltött idő hosszánál nagyobb mértékben befolyásolhatja a munkaidő-beosztás rugalmassága, ami lehetővé teheti az otthoni gondoskodó – például a szülői – és a munkavállalói szerepek jobb határfokú harmonizálását (McDonald – Almeida 2004). A jelen vizsgálat eredményei annyiban illeszkednek a korábbi eredményekhez, hogy bár a megkérdezettek többségének nem rugalmas a munkaidő-beosztása, elsősorban az észak-európai országok 12 éven aluli gyermeket nevelő háztartásaiból érkező válaszok alapján

⁴² Az előzetes bejelentés nélküli túlórázást (minta mediánértéke: 2) és – Magyarország, Lengyelország valamint Finnország kivételével – az éjszakai munkavégzést (minta mediánértéke: 2) szintén mindenhol szignifikánsan gyakrabban tapasztalták a férfi válaszadók, mint a nők.

⁴³ Medián: 4

feltételezhető, hogy a munkaidő-beosztás rugalmasabbá tételével a családi élet és a munkavállalás összeegyeztetéséből adódó időkezelési problémák mérsékelhetők. A férfiakat általában nagyobb mértékben érintő hétvégi munkavállalás adatai pedig arra irányították a figyelmet, hogy a családi élet alakítását különösen befolyásoló irreguláris, például hétvégi munkavégzés gyakoriságának növekedése egyes 12 éven aluli gyermeket nevelő kelet-európai háztartásokban feltételezhetően a – gyakran nehezebben – megteremthető anyagi biztonság fokozott igényével vagy kényszerével hozható összefüggésbe.

Gyermeknevelési elvek Magyarországon

Végül azokat a csak a magyar mintában (N = 1518) szereplő eredményeket vizsgálok, melyek alapján a különböző gyermeknevelési elvek fontosságára következtethetünk Magyarországon. A felmérés során a válaszadóknak 17 felsorolt tulajdonságból kellett kiválasztaniuk az általuk legfontosabbnak tartott ötöt, amire nevelni lehet a gyermeket. Az így kapott eredmények szerint az *őszinteség*, a *felelősségérzet* és az *önállóság* került – a válaszadók több, mint fele által – a három legfontosabbnak tartott tulajdonság közé.⁴⁴ Majd ezeket követte csökkenő fontossági sorrendben a *mások tisztelete*; az *udvariasság*; a *jó magaviselet*; az *önfegyelem*; a *takarékosság*; a *határozottság*, *állhatatosság*; a *türelem*; a *kemény munka szeretete*; a *hűség*, *lojalitás*; az *engedelmesség*; az *önzetlenség*; a *vallásos hit*; a *képzelőerő*, *fantázia* és a *vezetőkészség*⁴⁵ (lásd a 12. ábrát).

12. ábra

44 E három tulajdonság választása esetében a móduszérték 1 volt.

45 E tulajdonságok választása esetében a móduszérték 0 volt.

Takács: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...”

A kérdések megítélésében a minta nem mutatkozott homogénnek. Leginkább a válaszadók iskolai végzettsége szórta szignifikánsan az eredményeket.⁴⁶ Az *udvariasság*, a *jó magaviselet*, a *takarékosság* és az *engedelmesség* jelentősége az iskolai végzettség növekedésével csökkent, míg a *felelősségérzet*, az *önállóság*, az *önfegyelem*, a *határozottság* és a *képzelőerő* fontossága a magasabb iskolai végzettséggel párhuzamosan növekedett. A *hűség*, *lojalításra* nevelést a középiskolai végzettségűek tartották a legfontosabbnak (0,21), és őket a legalacsonyabb – maximum általános iskolai – végzettséggel rendelkezők követték (0,19); a *türelem* a szakmunkás végzettségűek (0,29) és a legalacsonyabb végzettségűek (0,24) számára tűnt kiemelt jelentőségűnek. A *vallásos hitre* nevelés fontosságát leginkább a legalacsonyabb végzettségűek vallották (0,16), majd őket követték a középfokú (0,09), a felsőfokú (0,08) és a szakmunkás végzettségűek (0,06). A *kemény munka* (0,23) és a *mások tisztelete* (0,56) az alacsony végzettségűeknek tűnt a legfontosabbnak, de majdnem ugyanilyen jelentőségűként kezelték a felsőfokú végzettségűek is (0,21; 0,50), míg a *kemény munkára* nevelést a középfokú végzettségűek (0,13), a *mások tiszteletére* nevelést pedig a szakmunkás végzettségűek (0,41) tartották a legkevésbé fontosnak.

A válaszadók lakhely-típusa szerint jóval kisebb mértékű szignifikáns eltérést lehetett tapasztalni: a település nagyságával párhuzamosan nőtt az *önzetlenség*, a *képzelőerő* és a *vezetőkészség* fontosságának megítélése, míg a *jó magaviselet*, a *takarékosság*, az *engedelmesség* és a *vallásos hit* jelentősége csökkent. A gyermekkel élő 20–59 éves válaszadókat vizsgálva korcsoportok szerint csak néhány tulajdonság megítélése mutatott szignifikáns eltérést egymástól: a *jó magaviselet* a 30–39 évesek számára tűnt a legfontosabbnak, a *kemény munka szeretete* a 40–49 éveseknek, a *hűség*, *lojalítás* és a *vallásos hit* pedig az 50–59 éveseknek.

A nemi hovatartozás is kevésbé szórta az eredményeket: a férfiak a nőkhez képest az *önállóságot*, a *képzelőerőt* és a *vezetőkészséget* vélték szignifikánsan fontosabbnak, míg a *takarékosságra* nevelés jelentősége jobban tükröződött a női, mint a férfi válaszokban. A megadott tulajdonságok választásának férfiak és nők közötti százalékos különbségeit a 13. ábrán foglaltuk össze.

46 ANOVA variancia-analízis Sig.=0,05

MAGYAR VALÓSÁG

13. ábra

14. ábra

Takács: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...”

A gyermeknevelési elvek korábbi magyarországi vizsgálataiból kiderült, hogy a nyolcvanas évek eleje és a kilencvenes évek második fele között a hagyományos értékrendet képviselő nevelési elvek – például a *jó magaviseletre* és az *engedelmességre* nevelés – vesztek jelentőségükből, míg a modern értékek – mint a *mások tisztelete*, a *tolerancia* – nagyobb hangsúlyt kaptak, ugyanakkor megfigyelhetővé vált a nők és a férfiak közötti választásbeli különbségek csökkenése (Füstös – Szabados 1998). 1982-ben még a – *vallásos hit*, az *önzetlenség*, a *mások tisztelete* és az *udvariasság* magasabb arányú választásában megnyilvánuló – szolgálatkészség és a másokhoz alkalmazkodás értékek hagyományosnak nevezhető preferenciái jól kirajzolódtak a nők oldalán. A férfiak választásai pedig, különösen a *fantázia*, *képzelőerő*, a *vezetőkészség*, a *határozottság* és a *kemény munka szeretetének* előtérbe helyezésével, inkább az önmegvalósítás értékeinek jelentőségét tükrözték (Füstös – Szabados 1998: 252). 1996-ra a férfiak és a nők gyermeknevelési elvei jóval közelebb kerültek egymáshoz és e tendencia folytatódását tapasztalhattuk a 2006-os vizsgálat során is – bár például a vezető beosztású menedzserréteg specifikus értékének nevezhető *vezetőkészség* megmaradt határozott férfipreferenciának. A gyermeknevelési elvek 1982-es, 1996-os és 2006-os változásait a 14. ábrában foglaltuk össze.

Korábbi európai kutatások azt mutatták (Hestbaek 1998: 470), hogy a mai modern társadalmakban az autonómia és az önállóság egyre kiemeltebb jelentőségű gyermeknevelési elv, ami különösen a magasabb társadalmi-gazdasági státusú népesség körében jellemző a tolerancia tiszteletével együtt, míg az alacsonyabb társadalmi-gazdasági státusú népesség körében továbbra is jellemzőbb az engedelmességre és a jó magaviseletre nevelés preferenciája. Kétkeresős kisgyermekes dán családok vizsgálata során például Hestbaek (1998) a jó magaviselet és az engedelmesség preferálását a tradicionális, míg a tolerancia és a képzelőerő előtérbe helyezését a modern szülői szerep-felfogás jellemzőiként különböztette meg. A vizsgálatból azonban az is kiderült, hogy a modernebb gyermeknevelési elvek preferenciájával általában nem járt együtt az otthoni háztartási munkamegosztás szülők közötti kiegyenlítettebbé válása – ami illeszkedhet ahhoz az általános tapasztalathoz is, hogy a gyermekneveléssel és otthoni munkamegosztással kapcsolatos attitűdök gyakran „modernebbnek” mutatkoznak, mint az aktuális gyakorlatok.⁴⁷

Ebben az összefüggésben a gyermeknevelési elvekre vonatkozó 2006-os magyar adatok a modernebb szülői szerep-felfogás fokozatos terjedésére engedtek következtetni, aminek mértékét a magyar mintában leginkább az iskolai végzettség befolyásolta, de hatott rá a válaszadók lakhely-típusa, illetve esetenként kora és neme is. Ugyanakkor a korábban tárgyalt eredmények alapján az is elmondható, hogy a gyermeknevelési elvekben tükröződő modernizálódás Magyarországon sem jár együtt a házimunka nők és férfiak közötti kiegyenlítettebb megosztásával.

47 Itt példaként említhető, hogy az 1986 és 2002 közötti időszakban azon holland férfiak közül, akik kevesebb időt kívántak fizetett munkájukkal tölteni (a magánéletükkel, illetve a családjukkal való törődés megnövekedett igényével összefüggésben), csupán 15–27% esetében csökkent ténylegesen a fizetett munkával töltött ideje (Duyvendak – Stavenuiter 2004).

Összegzés elméleti kitekintéssel

Gary S. Becker (1981) klasszikus háztartási gazdasági modelljéből kiindulva, mely szerint a nők erőssége inkább az otthoni gondoskodásban megnyilvánuló „házasított” tőke (*domestic capital*) halmozása, míg a férfiak sikerebbek humántőkéjük „piacosításában” (*market human capital*), a családok a rendelkezésükre álló készségek és emberi tőke (*human capital*) optimalizálására törekedve próbálnak a lehető leghatékonyabban működni. Ennek ugyan a mai, egyre flexibilisebbé és ugyanakkor egyre kiszámíthatatlanabbá váló gazdasági feltételek mellett a női képzettség-szerzés, valamint munkavállalás kiterjedésével jellemezhető társadalmi környezetben nem kellene feltétlenül együtt járnia a családi tevékenységek „nemileg statikus” specializációjával. A családon belüli munkamegosztásra vonatkozó európai és ezen belül a magyar eredmények többsége azonban továbbra is a házimunka-elosztás nemek szerinti kiegyenlítetlenségét mutatták.

R. W. Connell (1987) a férfiak és a nők közötti kapcsolatok szerkezetét a fejlett kapitalista társadalmakban vizsgálva a nemek szerinti munkamegosztás, a hatalom, valamint a szexuális és érzelmi kötődések struktúráiban mutatott rá lényegi eltérésekre. Connell szerint a háztartásokban és a szexuális partnerkapcsolatokban megvalósítandó nemi egyenlőség megközelítéséhez a gazdasági erőforrások és a döntéshozatali hatalom kiegyenlítése, valamint a szexualitás újragondolása mellett a gyermek-felnőtt kapcsolatok átszervezése is szükséges: különös tekintettel azokra az intézményes és kulturális berendezkedési formákra, melyek kiindulópontja, hogy a kisgyermek gondozása kizárólagosan női feladat. Connell több mint 20 évvel ezelőtt a nemi rend (*gender order*) fő hasznélvezőiként – és gyakran a hegemon maszkulinitás (*hegemonic masculinity*) képviselőiként – feltűnő heteroszexuális férfiak részvételére a nemek szerinti egyenlőség megvalósításában két területen látott gyakorlati esélyt: az egalitáriánus alapon működő háztartások kialakításában, valamint a nem szexista (azaz az egyik nem fensőbbiségét vagy alávetettségét sem sugalló) környezetben zajló gyermeknevelés területén.

Jelen vizsgálat a korábbi kutatási eredményekkel összhangban azt mutatta, hogy a nemek szerinti egyenlőség megvalósítása a legtöbb európai – és magyar – háztartásban még várat magára; azaz ma sincs értelme nők és férfiak közötti egyenrangú kapcsolatáról beszélni ott, ahol elsősorban a nőket terheli a felelősség az üres kamráért és a piszkos lakásért (Oakley 1974). A 2006-os kutatási eredmények alapján valószínűleg okkal feltételezhető, hogy a válaszadók többsége számára a házimunka a „szívességtétel gazdaságtanának” (*economy of gratitude* – Hochschild 2003) keretében a férfiaknak a női munkába való besegítéseként jelenik meg a mindennapi gyakorlatokban.

Ma a férfiak aktívabb otthoni szerepvállalásának ösztönzése több okból is figyelmet érdemelne: egyrészt, mert hozzájárulhat a női partnerek munkavállalásának eredményességéhez – a nők megnövekedett munkaerő-piaci részvételének pozitív társadalmi hatása pedig a társadalombiztosítási és adóbevételek révén kétségtelen. Másrészt egyre hangsúlyosabbá válik a férfiak részvételének fontossága az otthoni gondoskodásban,

Takács: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...”

különösen az öregedő európai társadalmakban, ahol egyre többen szorulnak majd segítségre (Duyvendak – Stavenuiter 2004). A férfiaknak a háztartással és a (kis)gyermek-neveléssel kapcsolatos munkákban való szerepvállalásának átalakulása, illetve növekedése ma elsősorban Európa észak-nyugati országaiban figyelhető meg. Különösen azokban a társadalmakban, például Svédországban, Izlandon, Dániában vagy Hollandiában, ahol a – gazdasági függetlenség megteremtésére irányuló törekvésekben is kifejeződő – egyéni autonómia kiemelt modernizációs értéként jelenik meg, és a kisgyermekes családoknak nyújtott intézményes, illetve állami támogatás elősegíti a nők munkaerő-piaci integrálását, például a megfelelő intézmények hozzáférhetőségének és a részmunkaidős munkavállalás feltételeinek megteremtésével.

A posztindusztriális kapitalizmus keretei között működő jóléti államok újfajta társadalmi nemi egyenlőségi modelljeinek elméleti vizsgálata során Nancy Fraser (1997) a gondoskodással összefüggő feladatok (*care work*) társadalmi megszervezésének lehetőségeit három változatban vázolta. Az „univerzális kereső” (*universal breadwinner*) modell szerint az államnak – különböző munkahelyi és szocializációs reformok bevezetésével – abban kellene támogatást nyújtania a nőknek, hogy a férfiakhoz hasonlóan fizetett munkavállalás útján képesek legyenek eltartani magukat. A „gondozás-kiegyenlítés” (*caregiver parity*) modell a nők kereső és gondozási tevékenységének egy szintre hozását célozná a gondoskodó tevékenységek állami támogatásával, illetve a részmunkaidős foglalkoztatás elterjesztésével – vagyis tulajdonképpen változatlanul hagyná a fizetett és az otthoni munka nemileg elkülönülő jellegét, viszont a női hátrányok költségeinek felszámolására törekedne, különösen a fizetett munka terén. Fraser szerint a legideálisabb egy „univerzális gondoskodó” (*universal caregiver*) modell kialakítása lenne, mely arra ösztönözne mindenkit, hogy ne csak a fizetett, hanem a törődő-gondoskodó munkából is vegye ki a részét – például azáltal, hogy az állások megtervezésénél fontos szempontként szerepeljen a dolgozók gondoskodói feladatainak figyelembevétele. E modell újdonsága a másik kettőhöz képest, hogy elsősorban a társadalmi férfiszerepek megváltoztatását tűzné célul, annak érdekében, hogy a fizetett és az otthoni munkák végzését tekintve közelítsenek a ma főként a nőket érintő elvárások beteljesítésében.

Kutatásunk tapasztalatai szerint a Fraser által vázolt, nemi egyenlőségen alapuló jóléti modellek különféle elemeinek megjelenése és terjedése egyelőre főként egyes észak-nyugat-európai országokat jellemez. Ezzel szemben a volt szocialista országok többségéhez hasonlóan, ahol az „univerzális kereső” modellre emlékeztető berendezkedést és az elsősorban a nőkre erőszakolt látszatemancipációt a tradicionálisabb nemi szereprendszer egyfajta restaurációja (*gender restoration* – CROME 2004) követte az 1990-es években, Magyarországon a férfiak és nők közötti otthoni munkamegosztás kiegyenlítetttségének általánosan érzékelhető hiányára hívták föl a figyelmet az eredmények.

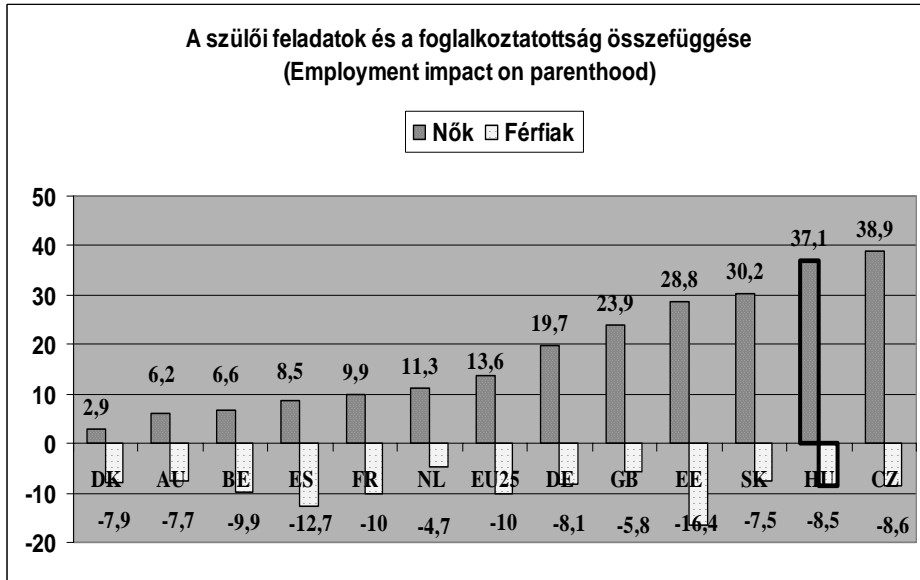
Irodalom

- Aliaga, Christel (2006) *Statistics in Focus. Population and social conditions 4/2006*. European Communities: Luxembourg.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-06-004/EN/KS-NK-06-004-EN.PDF [2007. 12. 07.]
- Becker, Gary S. (1991 [1981]) *A Treatise on the Family*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bergman, Solveig (2004) Collective Organizing and Claim Making on Child Care in Norden: Blurring the Boundaries between the Inside and the Outside. *Social Politics* 11(2):217–246.
- Blaskó Zsuzsa (2005) Dolgozzanak-e a nők? A magyar lakosság nemi szerepekkel kapcsolatos véleményének változásai 1988, 1994, 2002. In *Demográfia*, 48(2–3): 159–186.
- Blaskó Zsuzsa (2006) Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka. A „család” tematikájú ISSP 2002-es adatfelvétel elemzése. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, Népeségtudományi Kutatóintézet.
http://www.demografia.hu/Kutjelek/KJ82nok_ferfiak.pdf [2008. 11. 12.]
- Bukodi Erzsébet (2005) Női munkavállalás és munkaidő-felhasználás. In *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005*, szerk. Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy., 15–43. Budapest: Társi – Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium.
- Connell, R. W. (1987) *Gender and Power*. Stanford: Stanford University Press.
- Craig, Lyn (2006) Does Father Care Mean Fathers Share? A Comparison of How Mothers and Fathers in Intact Families Spend Time with Children. *Gender & Society* 20(2): 259–281.
- CROME [Critical Research on Men in Europe] (2004) Men, Masculinities, and Europe. In *Handbook of Studies on Men and Masculinities*. Szerk. M. Kimmel – J. Hearn – R.W. Connell, 141–162., Thousand Oaks, CA: Sage.
- Duyvendak, Jan Willem – Monique Stavenhagen szerk. (2004) *Working Fathers, Caring Men. Reconciliation of Working Life and Family Life*. The Hague/Utrecht: Ministry of Social Affairs and Employment – Verwey-Jonker Institute.
- Fahey, Tony – Spéder Zsolt (2004) *Fertility and family issues in an enlarged Europe*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2003/115/en/1/ef03115en.pdf> [2007. 12. 07.]
- Fraser, Nancy (1997) *Justice Interruptus. Critical Reflections on the “Postsocialist” Condition*. New York & London: Routledge.
- Füstös László – Szabados Tímea (1998) A gyermeknevelési elvek változásai a magyar társadalomban (1982–1997) In *Szociológia – emberközelben*, szerk. Hanák K. – Neményi M. 247–276., Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Gregor, KYI (2005) *Statistics in Focus. Population and social conditions 15/2005*. European Communities: Luxembourg.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-05-015/EN/KS-NK-05-015-EN.PDF [2007. 12. 07.]
- Hestbaek, Anne-Dorthe (1998) Parenthood in the 1990s: Tradition and Modernity in the Parenthood of Dual-Earner Couples with Different Lifemodes. *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 5(4): 463–491.
- Hochschild, Arlie Russell (2003 [1989]) The Economy of Gratitude. In A.R. Hochschild: *The Commercialization of Intimate Life. Notes from Home and Work*. 104–118. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

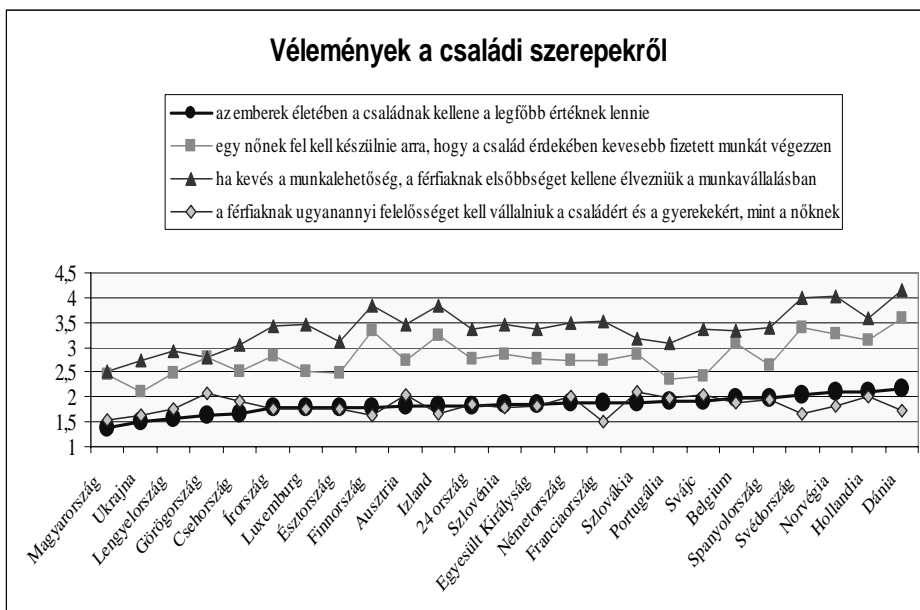
Takács: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...”

- Holter, Øystein Gullvåg (2003) *Can men do it? Men and Gender Equality – The Nordic Experience*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Kitterød, Ragni Hege – Silje Vatne Pettersen (2006) Making up for mothers' employed working hours? Housework and childcare among Norwegian fathers. *Work, employment and society* 20(3): 473–492.
- McDonald, Daniel A. – David M. Almeida (2004) The Interweave of Fathers' Daily Work Experiences and Fathering Behaviors. *Fathering*, 2(3): 235–251.
- Oakley, Ann (1974) *The Sociology of Housework*. London: Martin Robertson.
- Plantenga, Janneke – Chantal Remery (2005) *Reconciliation of work and private life: A comparative review of thirty European countries*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2005/ke6905828_en.pdf
[2007. 12. 07.]
- Pongrácz Tiborné (2005) Nemi szerepek társadalmi megítélése. Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat tapasztalatai. In *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005*, szerk. Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy., 73–86. Budapest: Társasági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium.
- Ranson, Gillian (2001) Men at Work. Change – or No Change? – in the Era of the “New Father”. *Men and Masculinities* 4(1):3–26.

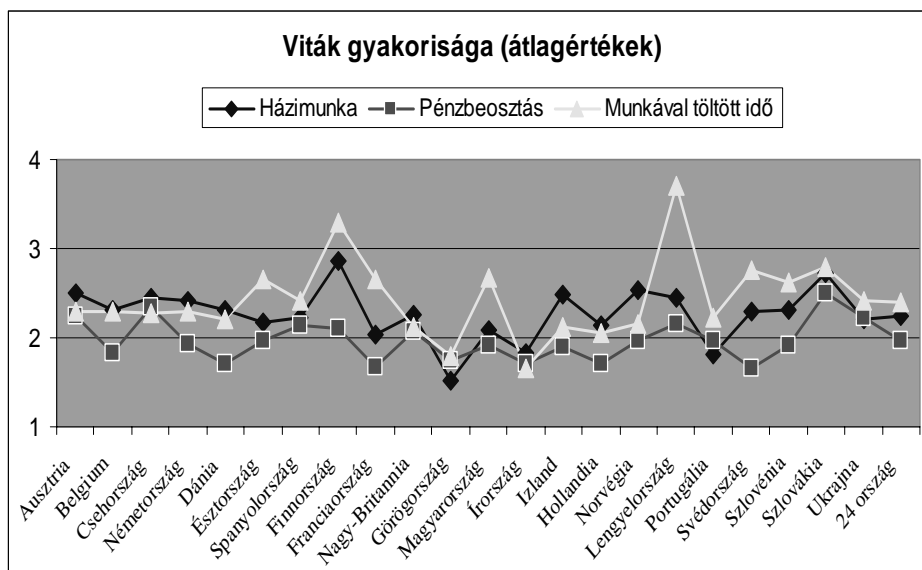
1. ábra

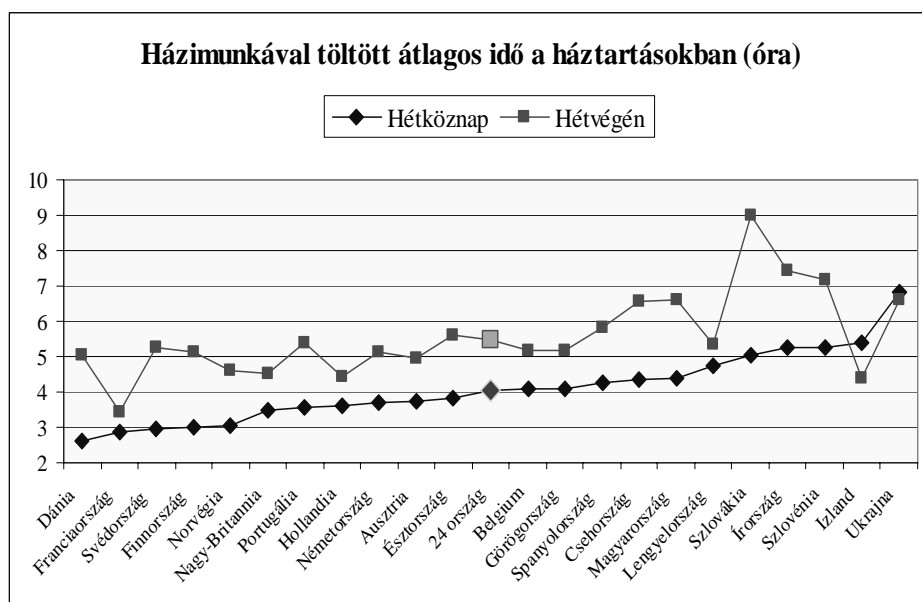
2. ábra

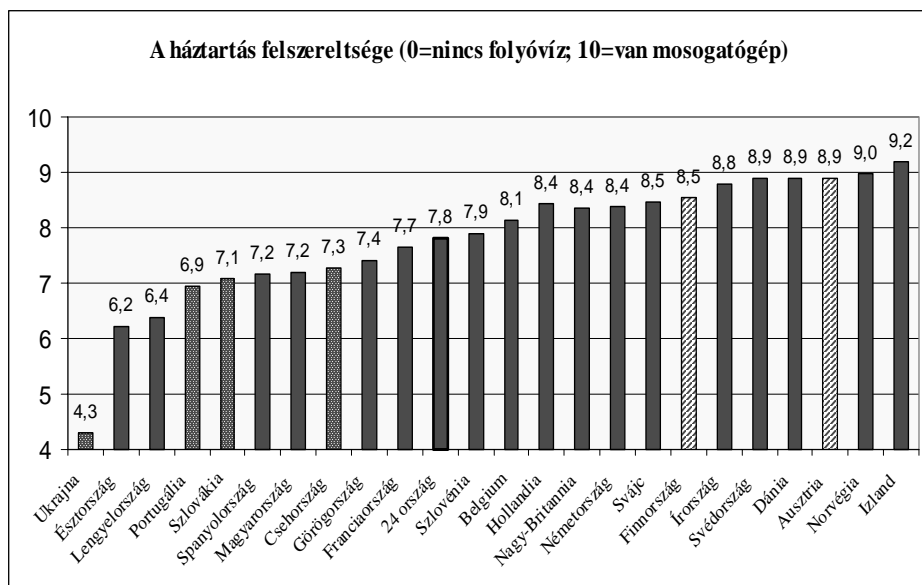
3. ábra

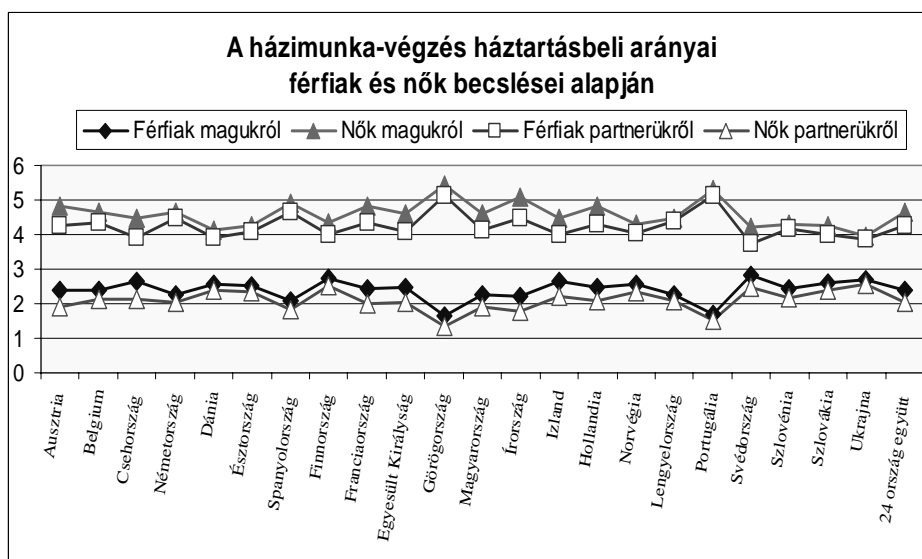
4. ábra

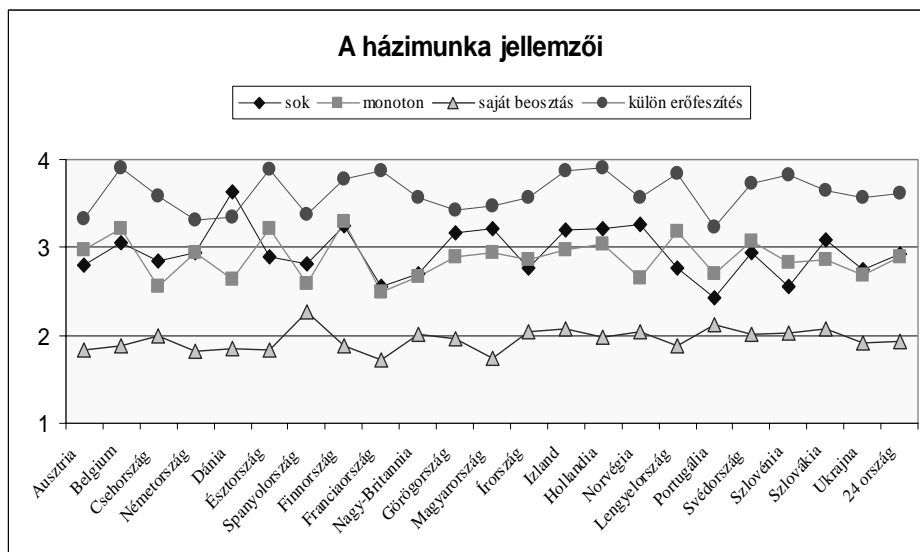
5. ábra

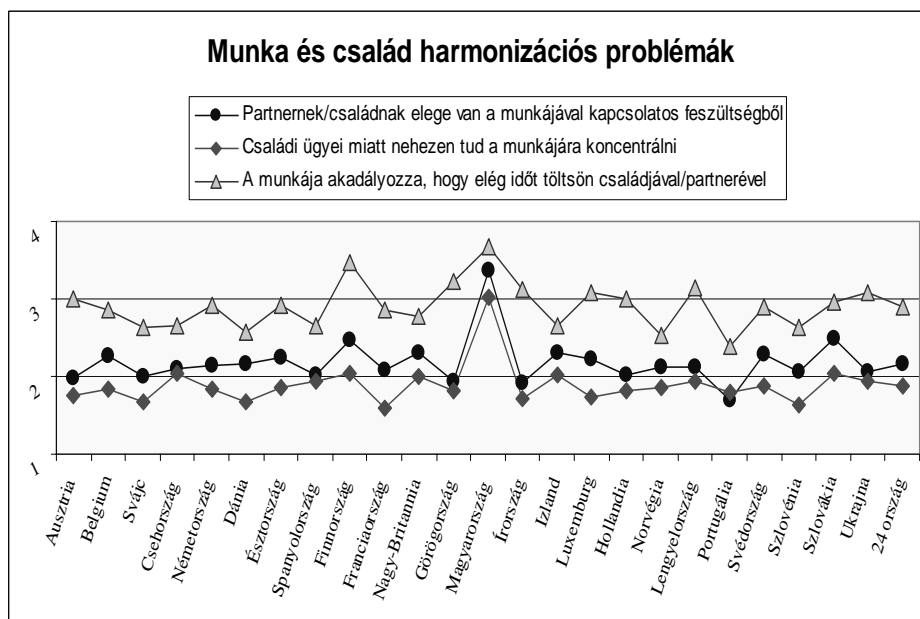
6. ábra

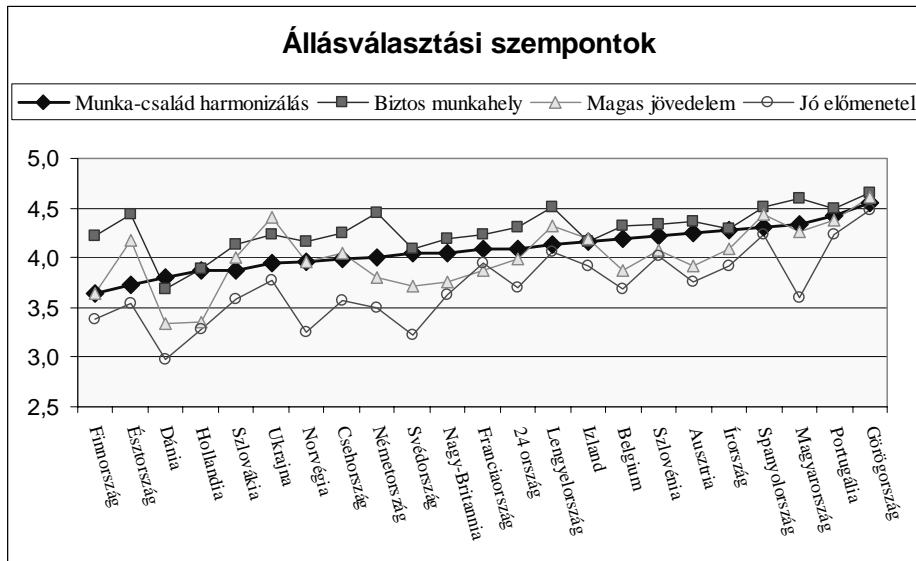
7. ábra

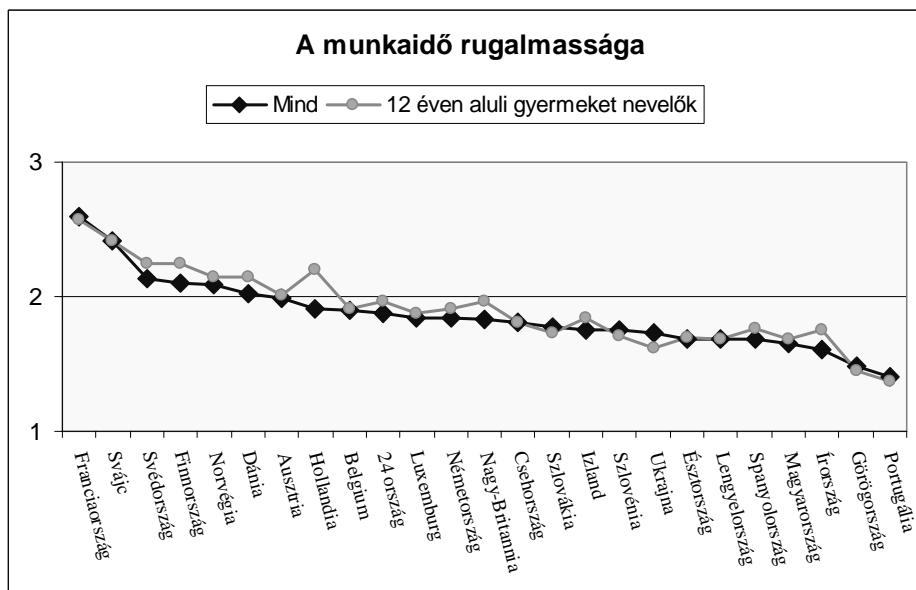
8. ábra

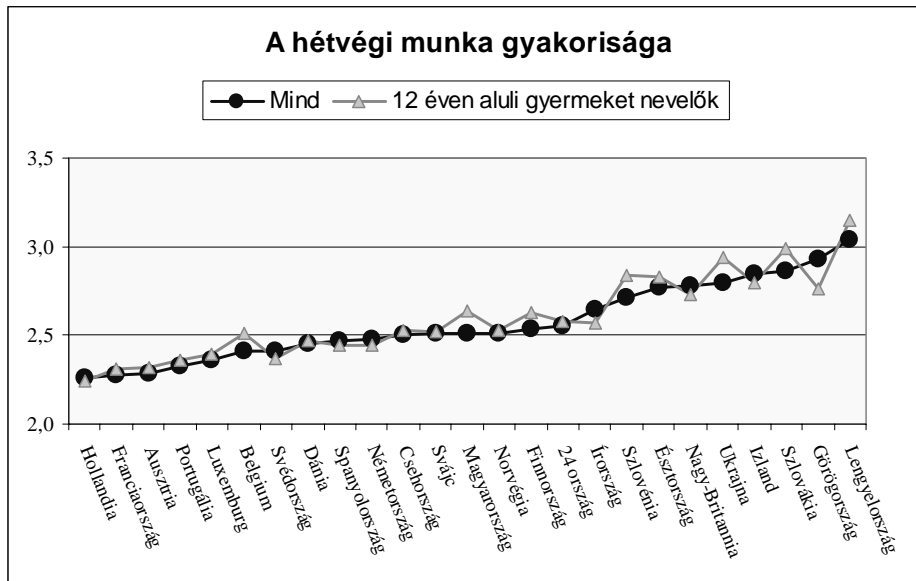
9. ábra

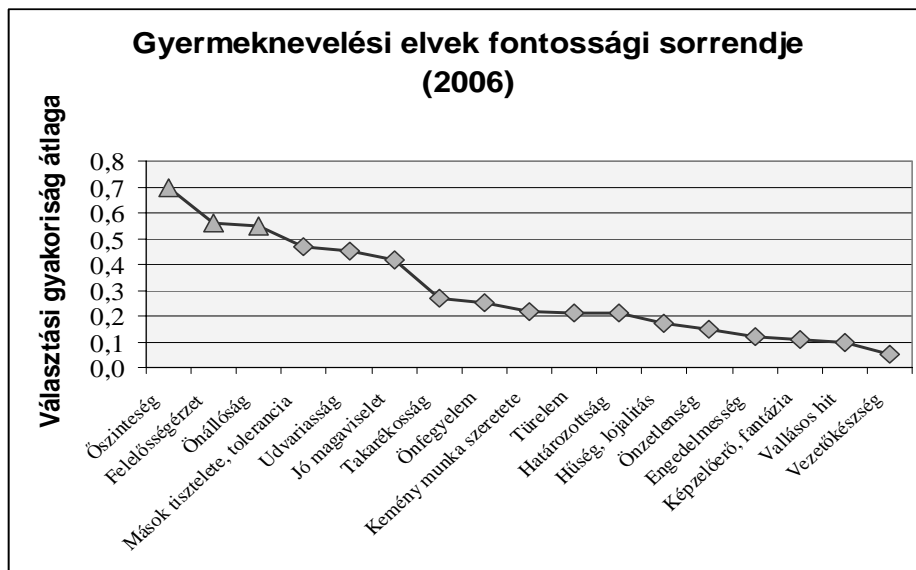
10. ábra

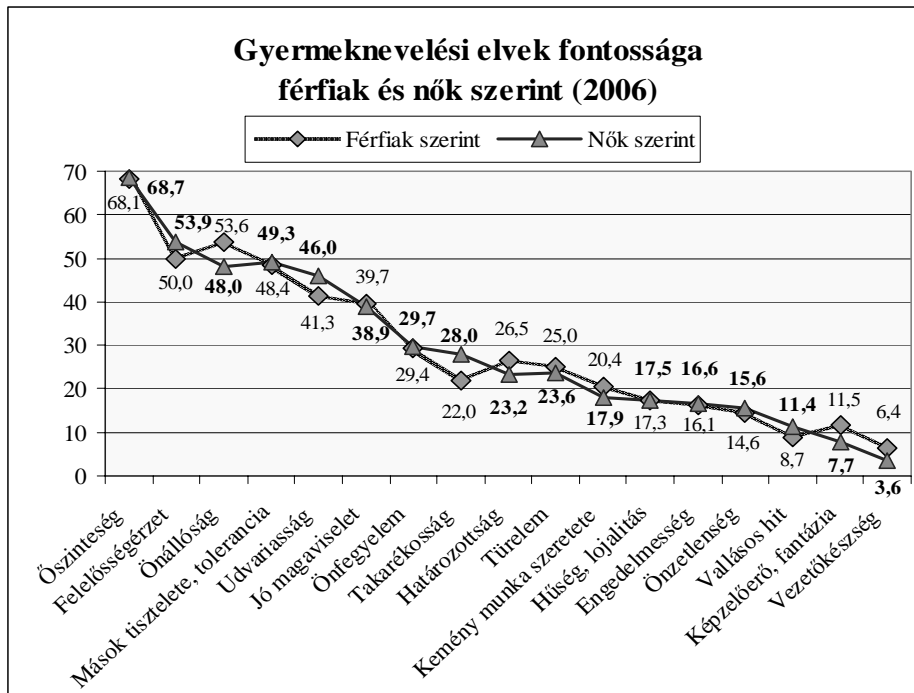
11. ábra

12. ábra

13. ábra

14. ábra

